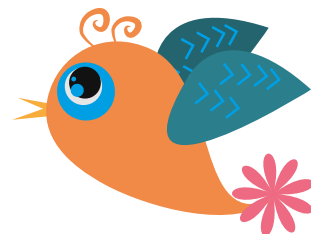

Μόνιμη Στήλη
ΕΝΑ ΘΕΜΑ...
ΘΑ ΔΙΑΛΕΞΩ

“ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΙΚΑ ΠΑΙΧΝΙΔΙΑ ΛΟΓΟΥ ΚΑΙ ΛΟΓΙΚΗΣ ΓΙΑ ΝΗΠΙΑ ΣΤΗ ΦΥΣΗ”

Μία καινοτομική προσπάθεια εστίασης της Βιωματικής Επικοινωνιακής Μάθησης (ΒΕΜ) νηπίων σε ουσιώδη πράγματα με βάση ορισμένα Αριστοτελικά συμπεράσματα και με εφαρμογή της μεθόδου στη Φύση

της Δρ. Ευσταθίας Ο. Βαλιάντζα-Αυτιά
Μηχανικός Περιβάλλοντος και Νηπιαγωγός Διδάσκουσα
στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας-Μέλος του Αριστοτελικού Ομίλου Αθηνών

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η Βιωματική Επικοινωνιακή Μάθηση, είναι ως γνωστόν [1], [2] μία μέθοδος με την οποία ο εκπαιδευτικός χρησιμοποιώντας ως “όχημα” το ενδιαφέρον και τις απορίες των νηπίων, που καταλήγουν στην επιλογή ενός συγκεκριμένου Σχεδίου Εργασίας (Project), επιχειρεί να τους μάθει ουσιώδη πράγματα, απαραίτητα για τη γνώση του κόσμου, στην εκάστοτε συγκεκριμένη ηλικία. Βεβαίως, αυτή η γνώση του κόσμου δε σταματά να εξελίσσεται σε καμιά ηλικία, και αποτελεί απαραίτητο στοιχείο για την προσαρμογή στο περιβάλλον και τελικά για την επιβίωση του κάθε ανθρώπου.

Όμως, ποια είναι αυτά τα ουσιώδη πράγματα για την αντίληψη και περιγραφή του κόσμου στα νήπια με όργανο το Λόγο, δεδομένου ότι ο Λόγος αποτελεί θεμελιώδες στοιχείο αναπτύξεως κατά τη νηπιακή ηλικία; Δηλαδή τι πρέπει να μάθουν να λένε τα παιδιά σε αυτή την ηλικία; Απλώς όποιες λέξεις μας προκύπτουν και όταν προκύπτουν από την καθημερινότητα στα πλαίσια ενός Σχεδίου Εργασίας, ή μήπως θα μπορούσαμε να σκεφθούμε καλύτερα και να εσιτάσουμε το περιεχόμενο της διδασκαλίας του Λόγου διαφορετικά; Διότι βεβαίως η ΒΕΜ είναι μία μέθοδος, ένας τρόπος διδασκαλίας, αλλά δεν καθορίζει το περιεχόμενο της διδασκαλίας.

Για την απάντηση σε αυτό το ερώτημα, με έναυσμα που δόθηκε από τον Αριστοτελικό Όμιλο Αθηνών, και αφορμή τον εορτασμό του 2016 ως έτους παγκοσμίου εορτασμού για την συμπλήρωση 2.400 ετών από τη γέννηση του Αριστοτέλη, συμβουλευτήκαμε τις μελέτες του φιλοσόφου για τον Λόγο (Τα 6 Λογικά έργα του, που ονομάζονται με ένα όνομα “Όργανον”), καθώς και τα έργα του “Πολιτικά” και “Φυσικά”.

Στα παραπάνω αναφερόμενα έργα εντοπίστηκαν ιδέες και συμπεράσματα, που αποτελούν ουσιώδη πράγματα για την εστίαση του περιεχομένου της διδασκαλίας του Λόγου, όπως αναπτύσσονται παρακάτω, και προσπαθήσαμε να τα “μεταφράσουμε” σε παιχνίδια για νήπια, από 2-6 ετών.

Τα παιχνίδια αυτά αποτέλεσαν ένα ολοκληρωμένο πρόγραμμα Λόγου και Λογικής (εκμάθηση ομιλίας και τρόπου σκέψης δηλαδή), που εφαρμόστηκε στη Φύση (σε 9 άλση και δάση της Αττικής), από τον Οκτώβριο 2016 μέχρι τον Μάιο 2017. Σε αυτό πήραν μέρος τα νήπια του ιδιωτικού παιδικού σταθμού και νηπιαγωγείου “Λιλιπούπολη” της Πετρούπολης Δυτικής Αττικής, με την εκπαιδευτική ευθύνη και συντονισμό επί τόπου της συντάκτριας του παρόντος άρθρου, καθώς και με σχετική προηγούμενη προετοιμασία και ενημέρωση των νηπίων και εκπαίδευση των νηπιαγωγών της κάθε τάξης, οι οποίες συνόδευσαν τα νήπια.

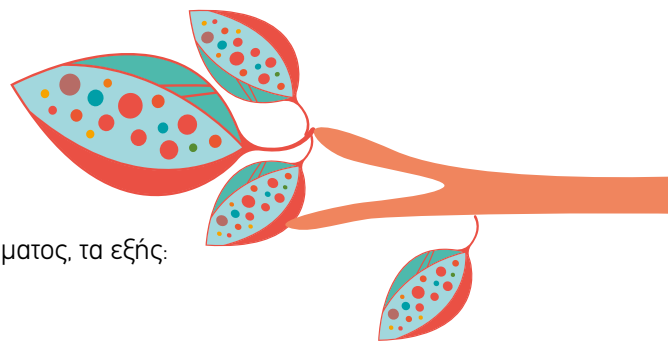
Ένα ουσιώδες επίσης κίνητρο για την ανάπτυξη του προγράμματος, αποτέλεσαν τα αποτελέσματα της μεταδιδακτορικής μου έρευνας για τη σχέση φυσικού περιβάλλοντος και ανάπτυξης νηπίων (2009-2012), στο Εθνικό Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών –Τμήμα Εκπαίδευσης και Αγωγής στην Προσχολική Ηλικία (εποπεύων καθηγητής Παιδαγωγικής κ. Κ. Χρυσafίδης), που έδειξαν ότι, η επαφή με τη Φύση και τα φυσικά υλικά, αυξάνει την ανάπτυξη των νηπίων 3-5 ετών από 19% έως 52% σε σχέση με τις συμβατικές μεθόδους εκπαίδευσης, αναλόγως του τομέα αναπτύξεως (3).

Τα αναλυτικά αποτελέσματα αυτής της έρευνας, φιλοξενήθηκαν στο τεύχος 92 Μαρτίου-Απριλίου 2013 του “Σύγχρονου Νηπιαγωγείου” (5).

Το γεγονός ότι ο μισός πληθυσμός της χώρας βρίσκεται σήμερα σε αστικά κέντρα, μακριά από τη Φύση, επετεινε το κίνητρο δημιουργίας του προγράμματος.

Το πρόγραμμα συνδύασε δύο καινοτομίες μία που αφορά στη διδασκαλία του Λόγου και μία που αφορά στην περιβαλλοντική εκπαίδευση. Ως καινοτόμο πρόγραμμα βραβεύτηκε στα πλαίσια του θεσμού “Education Business Awards 2017”.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ

2.1 Τα βασικά στοιχεία της καινοτομίας

Τέσσερα ήταν τα βασικά στοιχεία της καινοτομίας του προγράμματος, τα εξής:

2.1.1 Μάθημα στη Φύση

Τα νήπια έκαναν μάθημα στη Φύση, δεν έβγαιναν απλώς για μια επίσκεψη-εκδρομή. Η τάξη και το Σχέδιο Εργασίας συνέχιζαν την εφαρμογή τους στο φυσικό περιβάλλον, με κατάλληλο σενάριο και προετοιμασία, που ήταν γνωστή εκ των προτέρων τόσο στα νήπια, όσο και στη νηπιαγωγό της τάξης, ώστε εκείνη να συνεπικουρεί το έργο της επί τόπου διδασκαλίας, που εκτελείτο επί τόπου από την συντάκτρια του παρόντος άρθρου.

2.1.2 Περιβαλλοντική εκπαίδευση θαυμασμού της Φύσης

Για την περιβαλλοντική εκπαίδευση των νηπίων δόθηκε έμφαση στο θαυμασμό της Φύσης κυρίως, και όχι σε γνώσεις προβλημάτων περιβάλλοντος, χωρίς να παραλείπονται βεβαίως κανόνες στοιχειώδους ορθής συμπεριφοράς για την προστασία του περιβάλλοντος και την υγιεινή. Κατά την άποψη της συντάκτριας του παρόντος, ο θαυμασμός και η χαρά για τη Φύση στην νηπιακή ηλικία, αποτελούν τα μεγαλύτερα κίνητρα που μπορούν αργότερα να δημιουργήσουν πολίτες υπεύθυνους για την προστασία του περιβάλλοντος, και όχι η γνώση των σχετικών προβλημάτων.

2.1.3 Αριστοτελικές ιδέες και συμπεράσματα για το Λόγο και το Συλλογισμό

Για την αντίληψη και περιγραφή της φυσικής πραγματικότητας, χρησιμοποιήθηκαν οι εξής Αριστοτελικές ιδέες και συμπεράσματα:

- Οι 5 νεοελληνικές έννοιες της λέξης Λόγος (ομιλία, αιτία, λογική, αναλογία, υπόσχεση)
- Τα 4 Αριστοτελικά αίτια (για την αντίληψη της φυσικής πραγματικότητας), ήτοι το υλικό, ειδικό, ποιητικό και τελικό (Αριστοτέλους «Φυσικά» 194b 15-36 και 195a1-25)
- Οι 10 Αριστοτελικές κατηγορίες (για την περιγραφή της φυσικής πραγματικότητας) ήτοι: Ποσόν Ποιόν Πότε, Πού, Προς τι, Ουσία Κείσθαι, Έχειν, Πάσχειν Ποιείν (Αριστοτέλους «Περί κατηγοριών»)

Για την ανάπτυξη του συλλογισμού (συμπερασματική και κριτική σκέψη) στα νήπια, χρησιμοποιήθηκαν οι εξής Αριστοτελικές ιδέες και συμπεράσματα:

- Το πρώτο Αριστοτελικό συλλογιστικό σχήμα (Αν $A=B$ και $B=\Gamma$ τότε $A=\Gamma$) ("Όργανον" Αριστοτέλους-«Αναλυτικά Πρότερα»)
- Η έννοια της Αποδείξεως ("Όργανον" Αριστοτέλους-«Αναλυτικά Ύστερα»)
- Κανόνες Διαλόγου ("Όργανον" Αριστοτέλους - «Τοπικά»)
- Κανόνες Δημοκρατίας (Αριστοτέλους «Πολιτικά»)

2.1.4 Έμφαση στη χρήση αρχαιορίζων ή ταυτόσημων με τις αρχαίες νεοελληνικών λέξεων

Κατά το σχολικό έτος 2014-2015, στην "Λιλιπούπολη" εφαρμόστηκε σε τυχαίο δείγμα περίπου 10 νηπίων ανά ηλικιακή ομάδα, το Αμερικανικό πρωτόκολλο εργασίας προσδιορισμού της ανάπτυξης νηπίων COR (Child Observation Record), που είχε εφαρμοστεί και στην μεταδιδασκτορική μου έρευνα (3).

Κατά το σχολικό έτος 2015-2016 στο ίδιο σχολείο εφαρμόστηκε στην τάξη ένα πρόγραμμα λόγου με έμφαση στη χρήση αρχαιορίζων ή ταυτόσημων με τις αρχαίες νεοελληνικών λέξεων και ταυτοχρόνως παρακολούθηθηκε συστηματικά η εξέλιξη του λόγου στα νήπια. Όλο το υπόλοιπο εκπαιδευτικό πρόγραμμα παρέμενε το τυπικό του σχολείου, όπως έχει δημιουργηθεί και οργανωθεί στο διάστημα των 35 χρόνων εμπειρίας του.

Η σύγκριση των αποτελεσμάτων ανάπτυξης του Λόγου, για την ηλικιακή ομάδα των 3-4 ετών, έδειξε σχεδόν διπλασιασμό του μέσου επιπέδου κατά το σχολικό έτος 2015-2016 σε σύγκριση με αυτό της παρόμοιας ομάδας 3-4 ετών του σχολικού έτους 2014-2015, όπου δεν είχε εφαρμοστεί κανένα ειδικό πρόγραμμα λόγου.

Τα αποτελέσματα αυτά συμφωνούν με τα ερευνητικά δεδομένα που σχολιάζονται στη διατριβή μου (4) και αφορούν στη δομή και λειτουργία του εγκεφάλου. Δηλαδή, για λόγους περιβαλλοντικής επιγένεσης (environmental epigenetics), οι αρχαιορίζες νεοελληνικές λέξεις έχουν μεγαλύτερη δυνατότητα να ενεργοποιήσουν τους νευρώνες του εγκεφάλου των Ελλήνων, για λόγους μακρόχρονης επιγενετικής επιρροής της γλώσσας μας στο DNA των νευρώνων, δεδομένου ότι η Αρχαία Ελληνική έχει πολλών χιλιάδων ετών ιστορική συνέχεια.

Επίπλέον, η διαρκής συμπερασματική διαδικασία μέσα από την άσκηση των νηπίων να σκέφτονται το νόημα των λέξεων με το παιχνίδι "για να ακούσουμε τη λέξη" (ετυμολογική επεξήγηση των λέξεων), πράγμα για το οποίο κατ'εξοχήν προσφέρεται η Ελληνική γλώσσα, επιδρά ιδιαίτερος στην πύκνωση των νευρωνικών δικτύων της περιοχής του γενικού συνειρμικού φλοιού του εγκεφάλου (general association cortex) της περιοχής δηλαδή που χρησιμοποιείται κυρίως για την ανάπτυξη της κριτικής σκέψης (ποιητικός=δημιουργικός ενεργός νους, κατά τον Αριστοτέλη).

Με άλλα λόγια, η ετυμολογική διδασκαλία της Ελληνικής γλώσσας, συνιστά ένα μοναδικό εργαλείο για να ωθήσει τα νήπια, όχι μόνον στην ανάπτυξη ευκρίνειας του λόγου (ακρίβειας και σαφήνειας), αλλά και στην ανάπτυξη της δικής τους συμπερασματικής δεξιότητας και κατ' επέκταση στην ανάπτυξη της δικής τους κριτικής σκέψης.

Έτσι, αποφασίστηκε ότι το πρόγραμμα των Αριστοτελικών παιχνιδιών λόγου και λογικής στη Φύση, θα συνεχίσει να δίνει έμφαση στις αρχαιορίζες ή ταυτόσημες με τις αρχαίες νεοελληνικές λέξεις και μάλιστα θα εξηγείται η σημασία των λέξεων (ετυμολογία), ώστε τα παιδιά να κάνουν το Λόγο ένα παιχνίδι δικής τους σκέψης ανίχνευσης εννοιών, πράγμα για το οποίο η Ελληνική γλώσσα προσφέρεται μοναδικά.

2.2 Σε ποια δάση-άλση-πάρκα της Αττικής εφαρμόστηκε το πρόγραμμα;

Πραγματοποιήθηκαν, σε διάστημα 8 μηνών, περί τις 50 διδασκαλίες για το σύνολο των τάξεων των νηπίων 2-6 ετών έξω στη Φύση.

Χρησιμοποιήθηκαν ως χώροι διδασκαλίας τα εξής 9 δάση, άλση, πάρκα της Αττικής:

- Δάσος Πετρουπόλεως
- Βοτανικός κήπος Χαϊδαρίου
- Άλσος Χαϊδαρίου ("Παλατάκι")
- Άλσος Περιστερίου
- Άλσος "Μπαρουτάδικο" Αιγάλεω
- Άλσος Ακαδημίας Πλάτωνος
- Πάρκο Αρχαιολογικού χώρου του Λυκείου Αριστοτέλους
- Πάρκο του Βυζαντινού Μουσείου
- Δάσος Πνύκας

2.3 Τί έμαθαν τα νήπια;-Παραδείγματα

Παρακάτω περιγράφονται με παραδείγματα και δίδεται σχετικό φωτογραφικό υλικό, για το τι έμαθαν τα νήπια κατά τη διάρκεια του προγράμματος:

2.3.1 Υλικό Αριστοτελικό αίτιο

Όλα τα νήπια έμαθαν να αναγνωρίζουν διαφορετικά υλικά των πραγμάτων (π.χ. ξύλο, γυαλί, χαρτί, χαρτόνι, μέταλλο, ύφασμα), από βασικές τους ιδιότητες όπως η όψη, ο ήχος όταν τα κτυπάμε, η σκληρότητα όταν τα πιέζουμε ή τα λυγίζουμε κ.λπ. **(ΕΙΚΟΝΕΣ 1 και 2).**

ΕΙΚΟΝΑ 1: Ξεχωρίζοντας διαφορετικά υλικά στον Βοτανικό κήπο Χαϊδαρίου

ΕΙΚΟΝΑ 2: Διαπιστώνοντας τις ιδιότητες σκληρών και μαλακών υλικών στο δάσος της Πνύκας

Όλα τα νήπια έμαθαν να αναγνωρίζουν διαφορετικά σχήματα και μορφές των πραγμάτων, τόσο γεωμετρικά σχήματα (π.χ. τρίγωνο, τετράγωνο, παραλληλόγραμμο), όσο και μη γεωμετρικά σχήματα (π.χ. να μπορούν να βρουν το σχήμα ενός πουλιού ή ενός παγωτού μέσα σε μιά εικόνα με πολλά άλλα διαφορετικά σχήματα **(ΕΙΚΟΝΕΣ 3 και 4)**

ΕΙΚΟΝΑ 3: Άσκηση διάκρισης σχήματος πουλιού ανάμεσα σε πολλά άλλα σχήματα στον Βοτανικό κήπο Χαιδαρίου

ΕΙΚΟΝΑ 4: Άσκηση κατασκευής πολυόροφης κατοικίας με τετράγωνα και τρίγωνα στο άλσος Περιστερίου

2.3.3 Αινίγματα με τα 4 Αριστοτελικά αίτια

Τα νήπια 4-6 ετών έμαθαν με ένα απλό τραγούδι (σε στίχους και μελοποίηση Ε.Ο Βαλιάντζα-Αυτιά), να θυμούνται τα 4 Αριστοτελικά αίτια, ώστε να βρίσκουν, να αντιλαμβάνονται σωστά μία φυσική πραγματικότητα, που δεν είναι άμεσα προφανής (π.χ. τι κρύβεται μέσα σε μια σακούλα). Το τραγούδι ήταν το εξής:

“Μαγικές Παρατηρήσεις”

“ Αν έχεις απορία τι είναι τούτο εδώ,
κάνε ερωτήσεις και μαγικές παρατηρήσεις:

Ένα: Ποιο είναι το υλικό; (Υλικό Αριστοτελικό αίτιο)
Δύο: Ποια είναι η μορφή; (Ειδικό Αριστοτελικό αίτιο—
Τρία: Ποιος το έκανε αυτό; (Ποιητικό Αριστοτελικό αίτιο)
Τέσσερα: Για ποιο σκοπό; (Τελικό Αριστοτελικό αίτιο)

Ρώτα για να μάθεις τι είναι τούτο εδώ,
Ρώτα για να γίνεις παιδί σοφό-σοφό!”

Το τραγούδι και ο τρόπος να σκέφτονται πριν διακινδυνεύσουν απαντήσεις για αινίγματα της φυσικής πραγματικότητας, έγινε πολύ δημοφιλής και διασκεδαστικός για τα παιδιά.

2.3.4 Περιγραφή της πραγματικότητας

Τα νήπια 4-6 ετών έμαθαν με ένα τραγούδι να θυμούνται τις 10 κατηγορίες του Αριστοτέλους, με τις οποίες εξαντλείται ουσιαστικά ότι μπορεί να πει κανείς για μιά φυσική πραγματικότητα, και εξασκήθηκαν σε αυτό μέσα από περιγραφές κατάλληλων εικόνων. **(ΕΙΚΟΝΑ 5)**

ΕΙΚΟΝΑ 5: Περιγράφοντας μία εικόνα με τις 10 κατηγορίες του Αριστοτέλους στο άλσος “Μπαρουτάδικο” Αιγάλεω

Το τραγούδι (σε στίχους και μελοποίηση Ε.Ο.Βαλιάντζα-Αυτιά) ήταν το εξής:

“Πώς να περιγράψω”

Τι πώς πού πότε γιατί; Σ' όλους εσάς εγώ θα πω,
Κι ακόμα δεν τελείωσα, μ' αυτό που έχω στο μυαλό.

Τί κάνει; Τί παθαίνει; Πόσο μεγάλο είναι αυτό;
Σχετίζεται με κάτι; Και σε ποια δέση θα το βρω;

Μ' αυτά τα δέκα πράγματα που εγώ θα βρω να πω,
Τον κόσμο περιγράψω, με τρόπο καθαρό!

2.3.5 Το πρώτο Αριστοτελικό συλλογιστικό σχήμα

Τα νήπια 5-6 ετών έμαθαν με διάφορα παραδείγματα να επιλέγουν το σωστό συμπέρασμα από δύο προκείμενες φράσεις του πρώτου Αριστοτελικού συλλογιστικού σχήματος:

Π.χ. Τα ψάρια κολυμπούν στο νερό. Το λαβράκι είναι ψάρι. Άρα το λαβράκι κολυμπά στο νερό ή το λαβράκι πιάνει μικρότερα ψάρια στο νερό;

2.3.6 Η έννοια της αποδείξεως

Τα νήπια 5-6 ετών έμαθαν με διάφορα παραδείγματα να βρίσκουν αποδείξεις για διάφορους ισχυρισμούς: π.χ. λέω ότι αυτό το πράγμα είναι βαρύτερο από το άλλο. Πώς μπορώ να το αποδείξω; ή ισχυρίζομαι ότι σε αυτό το κουτί χωρούν 4 μπάλες. Πώς μπορώ να το αποδείξω; **(ΕΙΚΟΝΑ 6)**

ΕΙΚΟΝΑ 6: Αποδεικνύοντας πόσες μπάλες χωρούν σε ένα κουτί στο Λύκειο του Αριστοτέλους

2.3.7 Κανόνες διαλόγου

Τα νήπια 5-6 ετών στον χώρο της Πνύκας και μπροστά στο βήμα του ρήτορος, **(ΕΙΚΟΝΕΣ 7 και 8)**, έκαναν έναν πραγματικό δημοκρατικό διάλογο για να λύσουν ένα υποθετικό πρόβλημα, που δομήθηκε επί τούτου, με βάση το συγκεκριμένο Σχέδιο Εργασίας της τάξης τους.

Μετέχοντας στη συζήτηση, βίωσαν βασικά στοιχεία του δημοκρατικού διαλόγου, τα οποία κατόπιν συνοψίστηκαν στο παρακάτω τραγούδι (σε στίχους και μελοποίηση Ε.Ο.Βαλιάντζα-Αυτιά), το οποίο έμαθαν, ώστε να θυμούνται τους κανόνες αυτούς στο εξής:

ΕΙΚΟΝΑ 7: Στον χώρο της Πνύκας

ΕΙΚΟΝΑ 8: Βιώνοντας τον δημοκρατικό διάλογο μπροστά στο βήμα του ρήτορος στην Πνύκα

“Οι κανόνες του διαλόγου”

“Έλα να συζητήσουμε, το πρόβλημα να λύσουμε, εδώ και τώρα,
Πρώτα πρέπει ν’ ακούσουμε, τα λόγια του καθένα μας, μην παίρνεις φόρα,
Αν δεν καταλαβαίνουμε, ρωτάμε για να πάρουμε εξηγήσεις τώρα,
Καθένας ας μιλήσει, τους λόγους του ας δείξει, αυτήν την ώρα.
Μακριά από το πρόβλημα, κανένας να μην φύγει, εδώ και τώρα.
Με όλα αυτά που ακούσαμε, καλά – καλά σκεφτόμαστε τη λύση τώρα.
Ποια είν’ πιο λογική; ποια είν’ πιο πιθανή; εδώ και τώρα.”

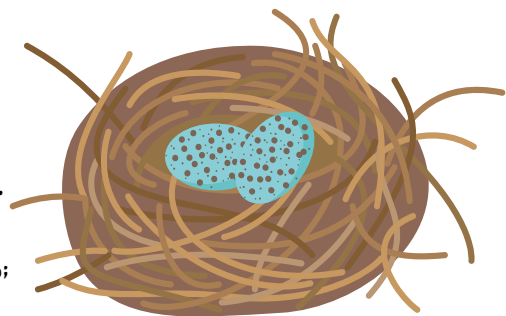

2.3.8 Στοιχεία Δημοκρατίας

Τα νήπια 5-6 ετών, επίσης στο χώρο της Πνύκας και μπροστά στο βήμα του ρήτορος, έπαιξαν ένα συμβολικό παιχνίδι “εφαρμογής πραγματικής δημοκρατίας” στο πρότυπο της αρχαίας Αθηναϊκής δημοκρατίας, με ένα φανταστικό σενάριο συναφές με το Σχέδιο Εργασίας της τάξης τους. Στο τέλος, προκειμένου να ενθυμούνται ουσιαστικά στοιχεία της πραγματικής δημοκρατίας, τραγούδησαν το παρακάτω τραγούδι (σε στίχους και μελοποίηση Ε.Ο.Βαλιάντζα-Αυτιά):

“Στοιχεία Δημοκρατίας”

“Δημοκρατία πάει να πει, ελευθερία ε’ όλα, εδώ και τώρα.
Μετέχω στην απόφαση, ψηφίζω και ψηφίζομαι, για όλα στη χώρα.
Η γνώμη μου μετράει, τους αρχηγούς ελέγχει, την κάθε μέρα.
Και αυτοί αν δεν μ’ ακούνε, ευδύνες τους ζητώ, την κάθε μέρα.
Νόμοι και Δικαστήρια, για όλους είναι ίδια, την κάθε μέρα.
Κι όλοι μαζί φροντίζουμε, τα δέλω και τα πρέπει...για ποιο λόγο;
Για να περνάμε ωραία!! Ποιοι να περνάνε ωραία;.....ΟΛΟΙ!”

Με βάση το παιχνίδι αυτό συντάχθηκε το παραμύθι “Ειρήνη μην κλαίς .....θα σου φέρουμε Δημοκρατία”, με το οποίο το σχολείο συμμετείχε στον σχετικό πανελλήνιο διαγωνισμό 2017 που προκήρυξε η δημόσια Περιφερειακή Δ/ση εκπαίδευσης της Θεσσαλονίκης, παίρνοντας Έπαινο.

2.3.9 Αρχαιότητες και ταυτόσημες με τις αρχαίες νεοελληνικές λέξεις

Η ιδέα της έμφασης στη καθημερινή χρήση, όσο το δυνατόν πιο πολλών αρχαιότατων ή/και ταυτόσημων με τις αρχαίες νεοελληνικών λέξεων, όπως αναφέρεται στην παραπάνω παράγραφο 2.1.4, ξεκίνησε από το σχολικό έτος 2015-2016 στο σχολείο, και συνεχίστηκε στα πλαίσια του παρόντος προγράμματος. Η εκπαιδευτική υπεύθυνη του προγράμματος και συντάκτρια του παρόντος άρθρου, έχει δημιουργήσει μια κατάλληλη για νήπια συλλογή τέτοιων λέξεων, με βάση τη μεταδιδασκτορική της έρευνα (3) και η οποία συλλογή εμπλουτίζονταν συνεχώς με βάση τα Σχέδια Εργασίας της κάθε τάξης. Παραδείγματα τέτοιων λέξεων είναι π.χ.: καλός, ουρανός, θεός, ποταμός, βιβλιοθήκη, ναύτης, απλώς, καλώς, εύγε, παράθυρο κ.λπ.

Όλα τα νήπια εκτέθηκαν στο συχνό άκουσμα τέτοιων λέξεων.

Ωστόσο, το πιο σημαντικό στοιχείο για τα νήπια 4-6 ετών, ήταν το παιχνίδι “Για να ακούσουμε τη λέξη”, το οποίο τους εξοικείωνε με την ανίχνευση των εννοιών μέσα στις λέξεις ή/και με την προέλευση τους (ετυμολογία) π.χ. η λέξη ναύτης προέρχεται από την αρχαία λέξη ναυς=πλοίο, η λέξη βιβλιοθήκη σημαίνει εκεί που θέτουμε=αρχαία λέξη για το ρήμα βάζω, βιβλία. Τα παιδιά με δεύτερο συνθετικό το –θήκη έφτιαξαν μόνα τους πάρα πολλές λέξεις: μολυβοθήκη, πορτοκαλοθήκη, εργαλειοθήκη, χαρτοθήκη, κ.λπ.

Ο ενθουσιασμός ήταν μεγάλος όταν αντιλαμβάνονταν τους κανόνες που η Ελληνική δημιουργεί λέξεις και έγινε συνήθεια-παιχνίδι να σκέφτονται τις λέξεις. Ήταν εντυπωσιακό όταν 5-χρονο παιδί στο τέλος του προγράμματος, ακούγοντας τη λέξη "ξενοδοχείο" ετυμολόγησε μόνο του, χωρίς καμία βοήθεια,· ξενοδοχείο = "εκεί που υποδεχόμαστε τους ξένους"!· ή όταν μετά την ετυμολογία της λέξης "συζήτηση" (ζητώ συν=μαζί με άλλον, -εννοείται να λύσω ένα πρόβλημα) ένας 5-χρονος βρήκε αμέσως την έννοια της λέξης "σύδενδρο" =εκεί που είναι μαζί δένδρα!

2.3.10 Κίνηση

Η έξοδος στη Φύση, πέρα από τα φυσικά ερεθίσματα για όλα τα νήπια, ήταν και μια ευκαιρία ασκήσεων κίνησης πολλαπλών τρόπων (τρέξιμο, κρέμασμα σε σχοινί, κουτσό, τένις, ισορροπίες διάφορες κ.λπ.), με στόχο την ωρίμανση του συνολικού νευρικού συστήματος και ιδίως το συντονισμό χεριών, ποδιών με μάτι. Η εμπειρία της ελεύθερης κίνησης, όπως ήταν φυσικό, ενθουσίαζε τα νήπια και ιδίως αν μετά από ένα "μαραθώνιο" κίνησης η επικρατούσα ομάδα έπαιρνε έναν "κότινο" (στεφάνι ελιάς). Ο ενθουσιασμός των παιδιών με το κρέμασμα στις "αράχνες" και στα σχοινιά από δένδρα ήταν τόσος, που το σχολείο δημιούργησε παρόμοιο εξοπλισμό στην αυλή του για την συχνότερη παρόμοια εμπειρία των νηπίων.

Σημειώνεται ότι, η μεγάλη γειννίαση του σωματοαισθητικού φλοιού του εγκεφάλου με τις περιοχές του λόγου (Wernicke /Broca), καθώς και με τον ακουστικό φλοιό, δικαιολογούν το γεγονός ότι ο λόγος ενισχύει και ενισχύεται από την κίνηση και το τραγούδι. **(ΕΙΚΟΝΕΣ 9 και 10)**

ΕΙΚΟΝΑ 9: Κρέμασμα στην "Αράχνη" του άλσους "Μπαρουτάδικο" Αιγάλεω

ΕΙΚΟΝΑ 10: Κερδίζοντας τον κότινο μετά από έναν "μαραθώνιο" κίνησης

2.3.10 Επαφή με φυσικά υλικά-Θαυμασμός της Φύσης

Όλα τα νήπια στη Φύση είχαν την ευκαιρία να έχουν συχνή επαφή με χώμα, νερό, πέτρες, ξύλο, δεδομένου ότι και όλα τα παιχνίδια που έπαιξαν εκεί, προέβλεπαν μόνο τέτοια υλικά.

Ο θαυμασμός της Φύσης, πέραν του γεγονότος ότι προέκυπτε αβίαστα από την ομορφιά των χώρων που επιλέχθηκαν για την εκτέλεση του προγράμματος, ενισχύθηκε με τη χρήση σεναρίων και παραμυθιών από την αρχαία Ελληνική μυθολογία (π.χ. Δρυίδες, Νηριίδες, Διόνυσος, Ηρακλής, Θησεύς, Οδυσσεύς κ.λπ.)

(ΕΙΚΟΝΕΣ 11 και 12)

ΕΙΚΟΝΑ 11: Φτιάχνοντας σχήματα στο χώμα με ξυλάκια στο άλσος "Παλατάκι" Χαϊδαρίου

ΕΙΚΟΝΑ 12: Φτιάχνοντας "κεφτεδάκια" με χώμα νερό και πέτρες στον Βοτανικό κήπο Χαϊδαρίου

2.3.11 Έννοιες της λέξης λόγος

Όλα τα παιδιά ασκήθηκαν πολλές φορές, τόσο μέσα από το τραγούδι που ακολουθεί (σε στίχους και μελοποίηση Ε.Ο.Βαλιάντζα-Αυτιά), όσο και μέσα από συνειδητή επιλογή της λέξης λόγος, όταν προσκαλούνταν να μιλήσουν («να πάρουν τον λόγο») ή να υποσχεθούν («να δώσουν τον λόγο» τους) ή να εξηγήσουν όχι «γιατί», αλλά «για ποιο λόγο» έκαναν κάτι κ.λπ. Η διάκριση των διαφορετικών σημασιών της ίδιας λέξης έγινε έτσι με μεγάλη ευκολία.

«Ένα λόγο θα σας πω»

Ένα λόγο θα σας πω, γι' αυτό που έκανα παιδί
Χωρίς λόγο πείραζα τα καημένα τα γατάκια
Κι ανάλογα δε μοίραζα γαλατάκι στα πιτατάκια.
Τι κουτός που ήμουν, τι κουτός – κουτός
και καθόλου μα καθόλου λογικός, – λογικός
Τώρα που μεγάλωσα το λόγο μου σας δίνω,
πώς τα γατάκια στο εξής ήσυχα δ' αφήνω.

Γενικό Συμπέρασμα

Ορισμένα έργα του Αριστοτέλη δίνουν πολύτιμες ιδέες και συμπεράσματα για να προσανατολισθεί το περιεχόμενο της διδασκαλίας του Λόγου σε νήπια προσχολικής ηλικίας, και αυτές αφορούν τουλάχιστον στα εξής: τις 5 νεοελληνικές έννοιες της λέξης Λόγος, τα 4 Αριστοτελικά αίτια για την αντίληψη της φυσικής πραγματικότητας, τις 10 κατηγορίες για την εξαντλητική περιγραφή της φυσικής πραγματικότητας, την έννοια της αποδείξεως, και το πρώτο Αριστοτελικό συλλογιστικό σχήμα.

Αυτές οι Αριστοτελικές ιδέες και συμπεράσματα, «μεταφράστηκαν» κατάλληλα σε νηπιακά παιχνίδια και συγκροτήθηκαν σε ένα καινοτομικό πρόγραμμα άσκησης του Λόγου, που εφαρμόστηκε κατά το σχολικό έτος 2016-2017, έξω στο φυσικό περιβάλλον 9 δασών, αλσών και πάρκων της Αττικής, από τα νήπια 2-6 ετών του ιδιωτικού παιδικού σταθμού και νηπιαγωγείου “Λιλιπούπολη” της Πετρούπολης της Δυτικής Αττικής, με προτροπή του Αριστοτελικού Ομίλου Αθηνών, προς συμμετοχή στον παγκόσμιο εορτασμό του 2016, ως έτους Αριστοτέλη για τα 2.400 χρόνια από τη γέννηση του φιλοσόφου.

Το πρόγραμμα έγινε δεκτό με ενθουσιασμό, τόσο από τα νήπια, όσο και από τις νηπιαγωγούς της “Λιλιπούπολης”, που με πρωτοβουλία τους επαναλάμβαναν ή δημιουργούσαν δραστηριότητες λόγου και λογικής στην τάξη επίσης, παρόμοιες με αυτές που γίνονταν στη Φύση. Ως πιο δημοφιλή παιχνίδια αποδείχτηκαν: οι “Μαγικές Παρατηρήσεις” (4 Αριστοτελικά αίτια της φυσικής πραγματικότητας), το “Για ν’ ακούσουμε τη λέξη”, η παραγωγή σύνθετων λέξεων, το κρέμασμα στα σχοινιά, το τρέξιμο, και όλα τα τραγούδια.

Το πρόγραμμα με την επιτυχία του απέδειξε ότι, είναι πρακτικά και λειτουργικά εφικτή η μεταφορά και εκτέλεση μαθημάτων προσχολικής ηλικίας σε φυσικούς χώρους και μάλιστα σε όλες τις εποχές του χρόνου, με πολύ ενδιαφέρουσες εμπειρίες και δράσεις που ενθουσιάζουν τα νήπια. Σημειώνεται ότι θέματα ασφάλειας και υγιεινής των νηπίων λύθηκαν με απλούς τρόπους εύκολα, ανάλογα με τον εκάστοτε χώρο, ενώ η πειθαρχία και η ομαδική συμπεριφορά που επέδειξαν τα νήπια εντυπωσίαζε τους περαστικούς.

Η έμφαση στη χρήση νεοελληνικών αρχαιορικών ή/και ταυτόσημων με τις αρχαίες λέξεων, σε συνδυασμό με την εξήγηση της έννοιας των Ελληνικών λέξεων (ετυμολογία), αποτελεί μοναδικό εργαλείο ανάπτυξης του γενικού συνειρμικού φλοιού του εγκεφάλου των νηπίων, πράγμα που συντελεί στην ανάπτυξη κριτικής σκέψης, στόχου απολύτως επιθυμητού σε μία σωστή παιδεία.

Η συχνή επαφή των νηπίων με το φυσικό περιβάλλον, εκτός από τη θετική επιρροή στην ανάπτυξή τους, όπως απεδείχθει και πειραματικά [2], μπορεί αν συνδυασθεί και με εκπαιδευτική διαδικασία που βασίζεται στους αρχαίους σχετικούς Ελληνικούς μύθους, να συντελέσει στη δημιουργία θαυμασμού και χαράς για τη Φύση, πράγμα που θεμελιώνει με τον καλύτερο τρόπο την ευαισθησία στην προστασία του περιβάλλοντος των αυριανών ενήλικων πολιτών.

Βιβλιογραφία

- (1) Χρυσαιφίδης Κ. (2003), Βιωματική Επικοινωνιακή Διδασκαλία, Αθήνα Gutenberg.
- (2) Katz L.G., Chard S.C., (2004) Η μέθοδος project. Αθήνα Ατραπός.
- (3) Βαλιάντζα-Αυτιά.Ε.(2012) Βιωματική Επικοινωνιακή Μάθηση(ΒΕΜ) με έμφαση στα φυσικά ερεθίσματα- Μια ερευνητική προσέγγιση στις θεωρίες του εγκεφάλου. Μεταδιδακτορική έρευνα-Τμήμα Εκπαίδευσης και Αγωγής στην Προσχολική Ηλικία-Εθνικό Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.
- (4) Βαλιάντζα-Αυτιά. Ε. (2008). Καινοτομίες σχεδιασμού των Ελληνικών οδών με στόχο την συμβολή σε ταξίδι υψηλής ποιότητας και αξιολύπη ολοκληρωμένη ανάπτυξη των περιοχών που διατρέχουν. Πανεπιστήμιο Αιγαίου Μυτιλήνη (διδακτορική διατριβή)
- (5) Βαλιάντζα-Αυτιά.Ε. (2013) Βιωματική Επικοινωνιακή Μάθηση κοντά στην Φύση υπό το πρίσμα των επιστημών του εγκεφάλου. Αθήνα Σύγχρονο Νηπιαγωγείο τεύχος 92 Μαρτίου-Απριλίου.

Για επικοινωνία με την συντάκτρια του άρθρου: valiantza@yahoo.com και κινητό τηλέφωνο 6947-263444

Για επικοινωνία με τον παιδικό σταθμό και νηπιαγωγείο “Λιλιπούπολη” της Πετρούπολης Δυτικής Αττικής, όπου εφαρμόστηκε πρώτη φορά το πρόγραμμα που αναφέρεται στο άρθρο: info@lilipoupoli.com σταθερό τηλέφωνο 210-5018800 και ιστοσελίδα www.lilipoupoli.com